

Bringetofta kyrka

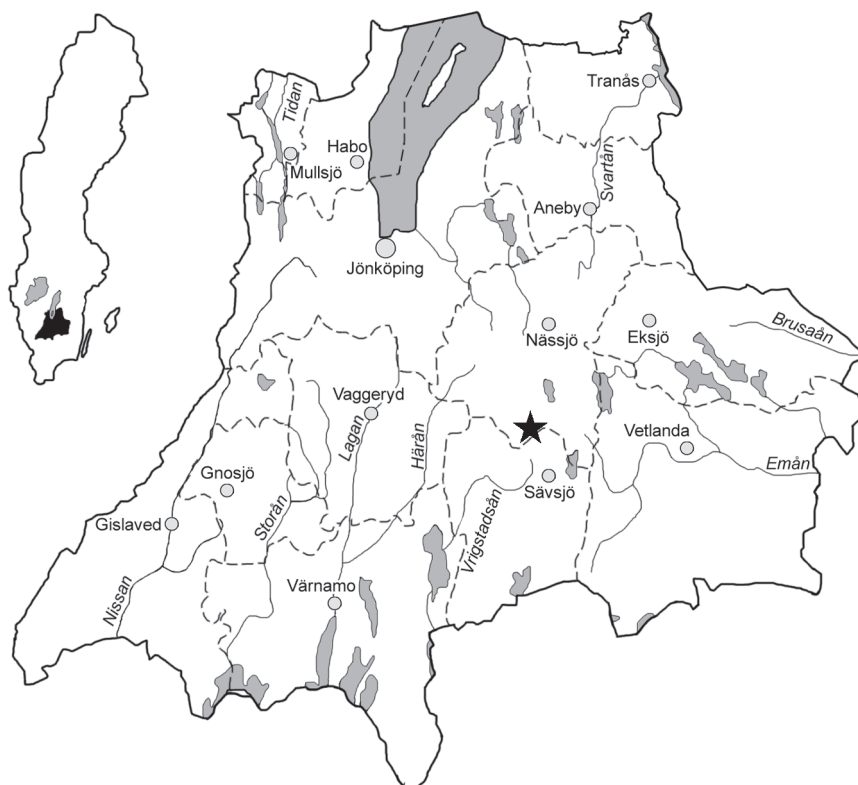

Antikvarisk medverkan i samband med
utvändig målning av Bringetofta kyrka

Bringetofta socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

Bringetofta kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med utvändigt
trämålning av Bringetofta kyrka
Bringetofts socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

Rapport och foto: Anders Franzén, Margaretha Engstedt
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	6
Före restaurering.	6
Omfattning och vidtagna åtgärder	6
Färgsättning	10
Referenser.	10
Arkiv	10
Tryckta källor.	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Länsstyrelsen beviljade tillstånd den 24 februari 2010 för utvändigt ommålning av träfasaderna på Bringetofta kyrka och stadgade samtidigt att arbetena skulle följas av antikvarisk medverkan. Byggherren har anlitat Jönköpings läns museum för denna medverkan. Arbetena genomfördes sommarhalvåret 2012 och föreliggande rapport sammanfattar vad som framkom vid arbetena.

Syften

Ommålningens syfte var att avlägsna alkydoljefärgen på träfasaden och måla om med linoljefärg. Rötskador som framkom skulle också åtgärdas. Kulörvalet styrdes dels av att man inom församlingen var tillfreds med befintlig färgsättning, dels av att endast en del av kyrkans exteriör berördes av åtgärderna.

Syftet med den antikvariska medverkan var att bistå med råd och dokumentera vidtagna åtgärder. Antikvariska överväganden bedömdes bli begränsade eftersom målet inte var att förändra fasadens utformning.

Trätillbyggnadens östra delar med den alkydoljefärgsmålade fasaden inför arbetena. Lägga bland annat märke till stupröret som mynnar ut på vapenhusets tak.

Detalj av fönster inför restaurering. Bågen står på fönsterplåten, vilket kan leda till röta

Entrépartiet inför restaureringen. Lägga märke till att panelen når helt ner till vattbrädan, vilket ändrades vid arbetena.

Detalj av fönster införarbetena. Bågen står på fönsterplåten, vilket kan leda till röta.

Inför målningsarbetena gjordes rengöringsprov. I programmet angavs rengöringsgrad 2, d.v.s. målet var att få bort alkydoljefärgsskiktet utan att skada varken linoljefärgsskikt eller trä.

Rötskador på karmbottenstycke.

Historik

Bringetofta kyrka är i grunden en tidigmedeltida absidkyrka med långhus, korv och absid. Långhuset är delvis försett med romanska kalkmålningar, vilka dock skadats när valv slogs under senmedeltiden. Det finns uppgifter att byggnaden varit försedd med ett stentorn i väster. Vid 1700-talets mitt försågs kyrkan med en tillbyggnad av trä mot norr. Man valde då att vända kyrkorummets riktning och placerade ett nytt altare mot den södra väggen. Tillbyggnaden mot norr kom härigenom att rymma större delen av församlingen. En större restaurering genomfördes på 1923. De ursprungliga restaureringsplanerna hade dragits upp av domkyrkoarkitekten Theodor Wählin i Lund, men arkitekten Anders Roland bearbetade dessa. Den norra tillbyggnaden målades senast om för några år sedan. Ommålningen skedde med alkydoljefärg och inte linoljefärg som föreskrivits.

Före restaurering

Den norra tillbyggnaden är uppförd av timmer och består i princip av två byggnadskroppar – dels det tillbyggda, högre långhuset, dels det mindre vapenhuset med övervåning. Tillbyggnaden har en fasad av locklistpanel. Locklisterna är breda och har profilerade kanter. Panelen avslutas nedtill av en kraftig vattbräda.

Flertalet fönster är av tvåluftstyp med tät spröjsning. Med ett par undantag har dessa fönster stormlister framför de horisontella spröjsarna. Övriga fönster är av olika typ och storlek och skänker ljus åt vapenhuset, läktaren och utrymmena en trappa upp över vapenhuset.

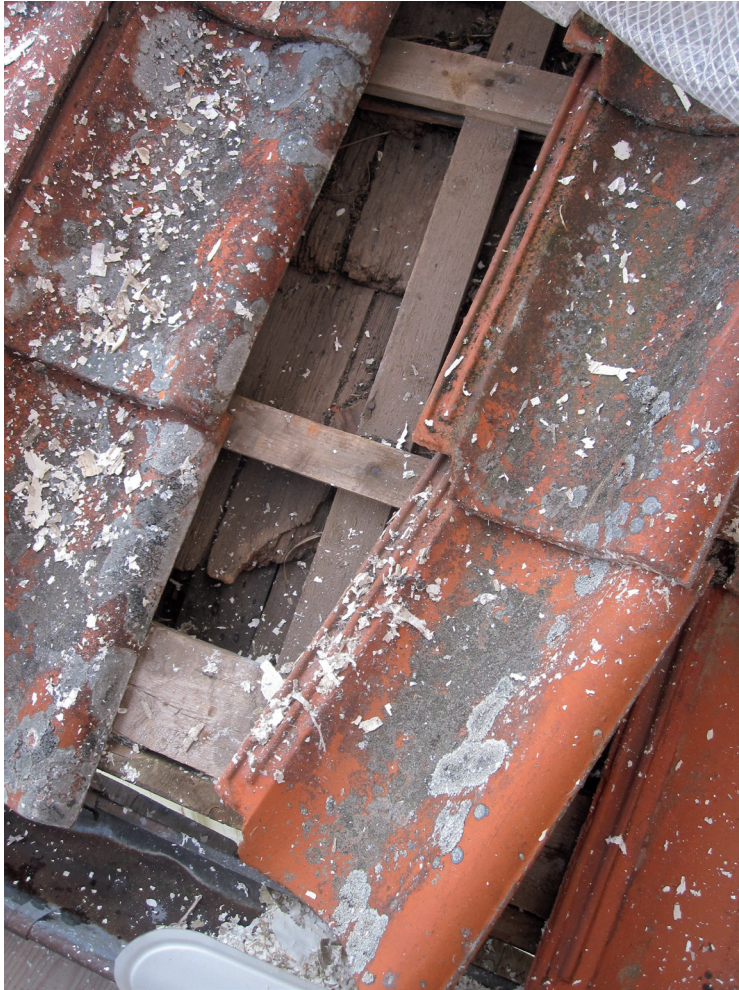
Huvudingången till kyrkan är förlagd till den norra tillbyggnadens gavel. Ingången har en bräddörr med en dekorativ omfattning. Den norra tillbyggnaden har två tak, ett halvvalmat sadeltak över långhuset och ett sadeltak över vapenhuset. Taken är belagda med enkupiga tegelpannor, levererade från Veberöds tegelbruk (märkta "WEBERÖD MOD. DH."). Den norra tillbyggnaden vilar på en sockel av natursten i bruk.

Den norra tillbyggnaden är målad i bruten vit kulör, snarlik den kulör som den ursprungliga kyrkans fasadputs. Fönstren – bågar och poster – är målade i brun kulör.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Delar av vattbrädorna nedtill på fasadpanelen var rötskadade. Dessa delar byttes ut mot nya med samma dimensioner.

Hela fasaden rengjordes och befintliga färgskiktets yttersta skikt togs bort genom kemisk behandling. Målet var att avlägsna det yttersta alkydoljefärgsskiktet, men inte underliggande färgskikt av

Ovan: Takfoten inför arbetena. Stormlisterna byttes ut mot nya lika de äldre.

Till vänster: Under tegeltaket ligger ett spåntak.

linoljefärg – detta för att inte påverka och skada träpanelen. Vid rengöringen uppnåddes rengöringsgrad 2. På vissa ställen frilades träpanelen och härigenom uppstod träludd ställvis. Dessa partier slipades inför grundningen. Målning skedde med grundning på trärens ytor, mellanstrykning och slutstrykning med linoljefärg, levererad av Hjortbrons målarverkstad, Vaggeryd.

När ställningarna rests inspekterades takets avvattningsystem. En del av fasadpanelens skador antogs bero på brister i avvattningsystemet. I rännalarna mellan det medeltida långhuset och tillbyggnaden torde mycket vatten samlas vid regn och detta har knappast kunnat tas upp av hängrännan. Därför försågs denna med överskölningskydd av plåt. Vid den nordöstra rännaldalen ersattes också en kort rad av tegelpannor med en plåträna för att minska risken för att sköljande vatten tränger in under takpannorna.

Långhustakets halvvalmade takfall har två stuprör som båda leder ner i vapenhusets två hängrännor. För att vattnet från valmningen inte skall behöva ta vägen till vapenhusets norra hörn förlängdes stupröret i det nordöstra hörnet mellan långhuset och vapenhuset

Vid rännaldalen mellan medeltidskyrkans långhus och nykyrkan ersattes en tegelrad med en plåt och ett översvämningsskydd på hängrännan för att förhindra vattenläckage.

Nykyrkans gavel mot norr efter rengöringen.

Rötskador vid sidan om vapenhusets entré lagades i med nytt virke ovanpå en betonggjutning nederst.

För att underlätta byte av fasadpanel om det stänker upp från trappan placerades en offerbräda ovanför vattbrädan.

så att det når ända ner till marken. Även tillbyggnadens stormlister var rötskadade och byttes ut.

Vid inspektionen av avvattningsystemet konstaterades även att några stuprör var rotskadade och dessa bytes ut mot nya med samma dimensioner, falsade vinklar och längre utkastare. Stuprören var av stålplåt och fabrikslackade, men platsmålades för att erhålla samma kulör som fasaden.

Under arbetenas gång upptäcktes rötskador i timmerstommens nedre delar invid ingången. Skadorna bedömdes bero på att trappan lett in vatten i stommen. Delar av fasadpanelen demonterades. Samtidigt upptäcktes insektsangrepp i stomvirket. För att säkerställa att insektsangreppen inte gjorts av husbock eller liknande analyserades dessa. Efter att konstaterat att de härrör från envis trägnagare bedömdes angreppen inte medföra ytterligare fara för trästommen. Rötskadade delar av timmerstommen byttes ut eller lagades i med likartat trä. För att motverka att nya skador uppstår lades inte trästommen mot marken utan i stället gjordes en något förhöjd, gjuten förhöjning. Mellan trästommens lagning och gjutningen lades sylvpapp.

Inledningsvis uppkom förslaget att placera en stenplatta mot väggen på ömse sidor om dörren, men av antikvariska skäl var det angeläget att undvika stenmaterial på en träfasad. I stället kapades den nedersta delen av fasadpanelen och som ersättning lades en liggande bräda mellan den stående panelen och vattbrädan. Denna bräda kan betraktas som ett offerskikt. Bakom brädan placerades papp som skydd mot vatteninträngning i trästommen. Denna lösning har sin förankring i traditionen kring locklistpaneler och innebar ingen iögonfallande förändring av exteriören.

Vid fönsterrestaureringen demonterades samtliga båggar. Dessa var fästa i karmarna med böjda spikar. Vid återmonteringen monterades bågarna med hästkosöm. Det visade sig att en bågges ena sidostycke var kraftigt utböjt. Vid monteringen skruvades denna bølge fast mot fönsterkarmen för att minska deformationen.

Fönstren skrapades till rengöringsgrad 2. Kanterna mot karmarna hyvlades något och slutligen målades fönstren med linoljefärg, levererad av Hjortbrons målarverkstad, Vaggeryd. Flertalet av långhusets fönster är försedda med stormjärn i höjd med bågarnas horisontella spröjsar. Under arbetet upptäcktes skador på dessa horisontella spröjsar. Spröjsars kittning inskränkte sig inte bara till bågens kittfals. I stället var även stormjärnen inkittade. Detta hade gett upphov till kraftiga rötskador i spröjsarna. Rötskadade spröjsar och andra delar av fönstren lagades i med nytt virke. Stormstagen var tidigare spikade. Vid restaureringen rengjordes stagen med stålborste, mönjades och målades. Återmontering skedde med spårskruv för att kunna reglera stagens spänning mot bågen. Alla fönster försågs med tunna plastdistanser för att bågbottnestycket inte skall vila direkt på karmbottnestycket, vilket kan medföra fastmålning och rötskador.

Vissa glas i bågarna var spruckna och ytterligare glasrutor sprack vid bågarnas demontering. Sammanlagt ca 10 glasrutor måste bytas ut. Som ersättningsglas användes gröntonat respektive ofärgat, munblåst antikglas med en struktur som väl överensstämde med befintligt glas.

Fyra små fönster hade, i likhet med de stora, fönsterbleck, men de förra hade alltför svag lutning. Nya bleck av stålplåt med starkare lutning monterades.

Efter entreprenadens slut grävdes en mindre dränering utefter vapenhusets östra vägg. Åtgärden blev angelägen eftersom ett nytt stuprör tillkommit här. Arbetena utfördes i egen regi.

Färgsättning

Vid ommålningen eftersträvades ingen kulörändring, utan fasadens brutna vita kulör skulle även fortsättningsvis överensstämma med stenkyrkans fasadputs. Likaså skulle fönstrens, huvudentréns och

Stuprörens utkastare förlängdes.

Detalj av fönster inför restaureringen. Lägg märke till tvärstagen som är inkittade tillsammans med spröjsen.

Ett av fönstrens ena bågsidostycken hade en kraftig deformation och böjde sig nederst. Denna båge skruvades fast i karmen för att minska på deformationen något.

Här framgår att fönstrets tvärstag var ihopkittade med spröjsarna.

Detalj av fönster med stormstag efter restaurering.

Detalj av fönster efter restaurering. Bågarna har fästs med hästkosöm som målades strax efter fotograferingstillfället.

övriga detaljers bruna kulör bibehållas. För att erhålla en så stor precision i kulörvalet som möjligt användes NCS-systemet. Fasadens två första strykningar gjordes med NCS S 0502-Y, men inför slutstrykningen justerades kulören något i riktning mot den vitare putskulören. Därför valdes kulören NCS S 0300-N.

Fönsterbågar, fönsterposter, dörrar och andra detaljer målades bruna med linoljefärg i kulören NCS S 8010-Y30R, snarlika kulören 1D-4031 enligt Riksantikvarieämbetets färglikare.

Fönstrens insidor målades med linoljefärg i befintlig kulör – 7C-710 (obränd umbra) enligt Riksantikvarieämbetets färglikare.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum, Jönköping.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm. ATA

Tryckta källor

Franzén, Anders (2007). Bringetofta kyrka : kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Byggnadsvårdsrapport 2007:64. Jönköpings läns museum.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 433-14579-09

Jönköpings läns museums dnr: 49/10, 178/11

Fastighetsägare: Norra Sandsjö kyrkliga samfundlighet

Projektledare: Maria Williamsson, Arkitekthuset Jönköping AB

Generalentreprenör: Bröderna Bergströms Byggnads AB, Halmstad

Antikvarisk medverkan: Jönköpings läns museum genom Anders Franzén och Margaretha Engstedt

Rapportansvarig: Jönköpings läns museum genom Anders Franzén

Foto (om inget annat anges): Jönköpings läns museum genom Anders Franzén

Slutbesiktning: 29 augusti 2012

Län: Jönköping

Kommun: Nässjö

Socken: Bringetofta

Fastighetsbeteckning: Bringetofta kyrka

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Nykyrkan efter ommålningen.

År 2012 företogs en utvändig ommålning av den så kallade nykyrkan vid Bringetofta kyrka. Denna rapport sammanfattar hur arbetena genomfördes.